

בכורות מ"ב – דין טומטום בערכין, בבכור וביבום

שאלות:

1. דני נדר למקדש את ערכו של טומטום. כמה הוא צריך לשלם?

טומטום בערכין ובקרבת

בדף הקודם ראינו את המחלוקת האם אנדרוגינוס (שיש בו איברי זכר ונקבה) קדוש בבכורה. **רב חסדא** אמר שהמחלוקת באנדרוגינוס, אבל טומטום (שסימני המין שלו מכוסים) הוא לדעת כולם ספק זכר או נקבה וקדוש מספק.

רבא הקשה שאם ככה גם בערכין צריך להיות לו ערך, אז מדוע הברייתא אומרת שהתורה מיעטה אותו בריבוי מיוחד שאין לו ערך? הגמרא עונה "סמי מכאן טומטום", כלומר צריך למחוק את הטומטום מהברייתא, והדרשה נאמרה רק על אנדרוגינוס, שהוא בריה בפני עצמה, אבל טומטום ייערך לחומרא כזכר.

הגמרא מנסה להקשות על **רב חסדא** ולהוכיח שטומטום הוא בריה בפני עצמה מעוד מספר מקורות שהפסוק ממעט אותו במפורש, ובכל הברייתות האלו הגמרא תדחה את הראיה בטענה שצריך למחוק את הטומטום מהברייתא:

הברייתות מפרטות שהכתוב ממעט את הטומטום בערכין ("אם נקבה"), בשלמים ("אם זכר אם נקבה") ובעולה ("זכר" השני), ואם הטומטום הוא ספק לא צריך מיעוט בתורה, ובשלמים הרי גם זכר וגם נקבה כשרים, לכן גם ספק היה מתקבל.

הגמרא מנסה להוכיח גם מברייתא על קרבת העוף, שטומטום ואנדרוגינוס פסולים להקרבה ומטמאים בגדים בבית הבליעה, ו**רבי אליעזר** אמר שהם לא מטמאים, כי המילים זכר ונקבה שניהם ביחד ממעטים טומטום, מכל מקום פסילת טומטום קשה אם הוא רק ספק.

ועוד נסיון מדברי **רבי אלעזר**, שאמר שטומטום ואנדרוגינוס לא קדושים ולא מקדשים (אם הם ולדות קדשים) בתמורה, למרות שתמורה חלה על בעלי מומים.

בכל הנסיונות הגמרא דוחה את הראיה: בטענה שצריך למחוק את הטומטום משם. ובברייתא **שרבי אלעזר** מונה חמישה שלא קדושים ולא מקדישים, ובלי טומטום הם ארבעה, הכוונה היא שמוציאים את הטומטום ומכניסים את היתום שאימו מתה בלידתו במקומו.

2. הבכור הטומטום של אלון מטיל מים במקום נקבות. הוא קדוש?

טומטום בבהמה: בריה או ספק

הגמרא מבררת האם השאלה אם טומטום הוא ספק או בריה, שנויה במחלוקת תנאים בניגוד לדעת **רב חסדא**, ומביאה ברייתא שבה **רבי אילעאי** אמר בשם **רבי ישמעאל** שאנדרוגינוס הוא בכור ומומו עמו, **חכמים** אמרו שאין קדושה חלה עליו כי הוא בריה נפרדת, אבל כאמור לגבי טומטום הם סוברים שהוא ספק כמו **שרב חסדא** אמר, ו**רבי שמעון בן יהודה** אמר בשם **רבי שמעון** שהכתוב "הזכר" ממעט טומטום ואנדרוגינוס, שהם לא בכור, אם כן **רבי שמעון** לא כרב חסדא.

ואם נמחק את הטומטום מדברי **רבי שמעון בן יהודה**, כדי לומר שכולם סוברים שטומטום הוא ספק, אז שיטתו זהה לשיטת **חכמים**!

ולכן לכאורה ההבדל ביניהם הוא בטומטום: **שחכמים** סוברים שהוא ספק וקדוש מספק, ו**רבי שמעון בן יהודה** סבור שהוא בריה בפני עצמה. ואם כן דברי **רב חסדא** נתונים למחלוקת תנאים!

הגמרא דוחה את הניסיון: כי אפשר לומר שכולם סוברים שטומטום הוא ספק זכר או נקבה ולא בריה בפני עצמה. ובכל זאת הם חלוקים כשהוא מטיל מים במקום נקבות: **חכמים** חוששים שאיבר זכרותו נהפך למקום נקבותו, ולכן הוא ספק, ו**רבי שמעון בן יהודה** לא חושש, והוא נקבה בוודאי וחולין, וכמו **שרבי אלעזר** (מופיע **כרבי אלעאי** ברש"י) הורה בבהמה שהטילה מים במקום נקבות. אבל כשמטיל מים במקום זכרות, כולם מסכימים שהוא זכר. **רבי יוחנן** התפלל על הוראת **רבי אלעזר**: מדוע הוא לא חושש לדעת **חכמים** ו**רבי ישמעאל** במשנתנו שסוברים שהוא ספק?

הגמרא שואלת למה **רבי יוחנן** לא הזכיר גם את **החכמים האחרונים** בברייתא שלפי **רב חסדא** מסכימים שטומטום ספק. ועונה **שרבי יוחנן** חולק על **רב חסדא**, ולדעתו הם סוברים שגם טומטום הוא בריה. הגמרא מקשה שאם ככה הוראת **רבי אלעזר** מתאימה לדעתם! ועונה שתמיהתו של **רבי יוחנן** מדוע מניחים דעת שני חכמים במשנתנו ועושים כדעת אחד. הגמרא מסבירה שהוראת **רבי אלעזר** היא כשיטת **ריש לקיש**, שאמר שרק באדם טומטום הוא ספק, כי זכרותו ונקבותו במקום אחד, אבל בבהמה מטיל מים במקום זכרות זכר ובמקום נקבות נקבה באופן ודאי, ולכן אין בזה מחלוקת ולשיטתו כל התנאים כולם מסכימים לדין. **רב אושעיא** הקשה שנחשוש שנהפכה זכרותו, ואביי שאל אם הוא חושש **כרבי מאיר** למיעוט. **אביי בר אבין** ו**רב חנניא בר אבין** ענו שגם לדעת **חכמים**, מכיון שהוא השתנה מבעלי חיים רגילים והוא טומטום, יש לחשוש שגם בעניין זה השתנה. ויש מי שאומר ש"הואיל ואישתני אישתני" והשתנה בכל ויש מי שאומר שלא.

3. יואב היה טומטום שנשא אישה ומת בלי ילדים. האם אחיו מייבם?

יבום וחליצה בטומטום

הגמרא מנסה להוכיח שהמחלוקת "הואיל ואישתני אישתני" היא מחלוקת תנאים, ומביאה ברייתא שאומרת שקידושי טומטום חלים לחומרא מספק, בין שקידש אישה ובין שהתקדש לאיש.

כשאין לו אח אחר יבמתו חולצת לו, ואם הוא מת אחיו חולצים לאשתו או מייבמים אותה (אם הוא זכר צריך יבום ואם הוא נקבה אז היא בכלל לא אשת אחיו).

ברייתא אחרת אומרת שאשת טומטום דווקא חולצת ולא מתייבמת.

הגמרא מניחה ששתי הברייתות סוברות **כרבי עקיבא**, שסריס חמה (זכר שכבר מלידתו לא יכול להוליד) לא חולץ ולא מייבם, ואשתו לא חולצת ולא מתייבמת, ומנסה להוכיח שהברייתות נחלקות בסברא של "הואיל ואישתני": הברייתא הראשונה שמתירה ליבם סוברת שלא חוששים שטומטום השתנה שהוא גם סריס חמה, ומי שאוסר סובר שמאחר והשתנה חוששים שהוא גם סריס חמה, שאז קידושיו קידושים גמורים אבל אשתו לא זקוקה ליבם, והיא ערוה.

אבל הגמרא דוחה את הניסיון: כי אפשר לומר שלכולי עלמא אומרים "הואיל ואישתני", והברייתא שמתירה ליבם היא **כרבי אליעזר**, שאמר שאשת סריס חמה כן מתייבמת, כי יש לו אפשרות ריפוי ולכן מותר לייבם, והברייתא שאוסרת היא **כרבי עקיבא**.

הגמרא שואלת מי הוא התנא שסובר **כרבי עקיבא** שאשת סריס חמה לא זקוקה לייבום אבל

מוסיף שהיא כן חולצת.

זה לא כדעת רבי יהודה, שאמר ש"טומטום שנקרע ונמצא זכר לא יחלוץ, כי הוא כסריס", ולכן אשתו פטורה גם מחליצה. אלא כרבי יוסי בר' יהודה, שאמר שטומטום לא חולץ שמא יקרע וימצא סריס חמה. (והגמרא תבאר מיד שכשאין אחים נוספים ר"י ב"ר יהודה אמר שכן חולץ) הגמרא מקשה שגם אם ימצא שהוא נקבה חליצתו לא מועילה! ועונה שהוא אמר "שמא", ויש בזה כמה ספקות: שמא ימצא נקבה, ואם זכר שמא ימצא סריס חמה.

הגמרא שואלת מה ההבדל בין רבי יהודה לרבי יוסי בר' יהודה, והרי שניהם אמרו שהוא לא חולץ.

רבא אמר בתחילת הדף הבא שההבדל הוא במקרה שיש אחים נוספים: לדעת רבי יהודה הוא בוודאי סריס, חליצתו לא פוסלת והיבמה ראויה ליבום על ידי האחים האחרים, ולדעת רבי יוסי בר' יהודה ייתכן שהוא לא סריס, וחליצתו פוסלת אותה מהאחים. ולכן כשהוא האח היחיד, לדעת רבי יהודה לא צריך לחלוץ לה, ולדעת רבי יוסי בר' יהודה צריך.

הדרן עלך על אלו מומין